

en el llenguatge oral en bona part del període: és versemblant que efectivament ja ho era, però la llengua culta rebutjava com un vulgarisme aquesta variant innovada, que s'apartava de la forma del llatí i de les altres llengües romàniques. Si el francès i la llengua d'oc no s'han apartat de la forma en *e-* és perquè en aquestes llengües la *-y-* següent desaparegué ja en època preliterària; però en aquelles on s'ha mantingut, la *e-* s'alterà metafònicament: l'italià convertí *eguale* en *uguale*, i les tres llengües hispàniques la tancaren sense expulsar-la de la sèrie vocàlica palatal, però canviant-la, dins aquesta, per metafoia, en el fonema que té grau d'obertura equivalent al de la *u*, o sigui en *i-*: d'aquí gallego-portuguès i cast. *igual*; però també en aquests llenguatges hi ha *equal* en tot el període medieval, i en castellà la forma amb *i-* no s'imposa fins a la fi del S. xv (Nebrija) (*equal* encara en Juan Ruiz, López de Ayala i Guillén de Segovia, a. 1475). No hi ha, doncs, cap raó per admetre (com voldria M-Lübke) que el cat. i el port. *igual* siguin un manlleu del castellà.

Sens dubte la nostra llengua literària es manifestà en aquest punt molt conservadora. Els primers testimonis de la variant amb *i-* que tinc a mà són tots de la fi del S. xv o ja del xvi: «a tots jutge tan *igual* digau-m' hon lo trobareu», Cobles en memòria de D. Federic de Portugal (a. 1539), *DAG*; «damnats seran per *equal* los usurers», *Cobles del Venturós Pelegrí*; *igualador* en *Flor d'enamorats* (1573), «tres coltells de *igualar*», doc. de 1593 (*Bu. d. l. Bibl. d. Cat.* v, 213).

Encara Busa-N. manté *equal*, però *igual* és la forma de tots els diccs. posteriors, i ja OPou («la lliura se parteix en estes parts *iguals*», *ThPu.*, 203). *Equal* és encara la forma general en els clàssics màxims de mj. S. xv; Ausiàs, JoMartorell, JRoig (*Spill*, 4098, 9001, 14797); però la cosa canvia en els escriptors de fi de segle: *ygualar* en Fc. Alegre, *igualment* en Egidi Romà (*AlcM*), que són tots dos de c. 1480: a poc a poc, allò que fou mirat llarg temps com un vulgarisme, havia anat escalant les altures literàries que ocupen aquests exponents màxims de la nostra literatura humanística. Suposo que l'evolució degué anar lleument retardada en el Rosselló (com és natural en el veïnatge de la ll. d'oc, on *egal* es mantingué), car allà, en un text folklòric del S. xvi encara llegim «quatre germanas corren *agualment*, qui *part* estan posades, y *agual* treball sostenen» (MilàF, *RLR* xi, 7 [cal llegir *pars* 'pariones']).

Com a significats moderns notables o aberrants em limito a assenyalar el de 'constant, equànime, perseverant' en la *Cançó del Comte N'Arnau*: «¿Tota sola feu la vetlla viudeta *igual?*» (MilàF, *Romillo.*, 78, versos 6, 10, 14 etc.). En parlars pirinencs del centre-Nord i NO. s'observa, en l'ús adverbial, una desviació cap a un sentit quasi-adversatiu o dubitatiu: *igualment* per les comarques de l'Alt Cardener i veïnes (*igolmén* 'tanmateix, no obstant' a Gósol, 1932); més a ponent es nota quelcom de semblant, però allà, en *igual* usat adverbialment sense sufix: cosa que s'accentua encara més enllà de la frontera lingüística, per tot el Sobrar-

be (Aínsa, Vall del riu Ara) i la Ribag aragonesa: «*iguál no está en casa*» 'si molt convé no hi és', cast. *a lo mejor*, a Aguilaniu; un camioner de Seira, quan jo cercava un taxi que em pugés fins a Barbaruens, em deia «*igual* le llevo yo -->», però no és que s'hi oferís sinó que ho insinuava com a cosa poc probable, que es disposava a adinerar (1965).

DERIV.: *Igualtat*: «com --- hagren encerat lo dret, jutjaren que memòria anàs --- ab l'enteniment --- e que-n fos *equal* enfr' amdues les parts, e que enaprés vengués la volentat, qui-n fos *hegual*, per la *egualtat* de la memòria e del enteniment», Lull (*Blanq.*, *NCL* II, 231.9); 'pla nivell': «pujà sobre xerubín --- e que puýés entró al cel sobre-substancial, so és que en la *egaltat* de Déu puýés --- se'n puýà al cel e sèu a la dextra de Déu: la dextra de Déu és la *engaltat* de Déu», *VidesR*, 114v2, 115r1; «de tot seré content —dix lo cavaller—, puix la cosa vingua en *egualtat* e sia secreta», «tempra la rigor de la justícia ab *egualtat*, e la crueltat sia mesclada ab clemència», JoMartorell (*Ag.* I, 169; II, 162): en aqueixos passatges, doncs, el mot ve a significar 'equitat' i *equal* val 'equitatiu'. De *égalité* el francès va formar *égalitaire*, del qual manllevarem *igualitari*; *igualitarisme*.

Igualar [*egualar*, Lull] «en Apocalipsis --- en lo 8è dia la terra s'*engalarà* e totz los montz e-ls col<I>s en pólvora tornaran», *VidesR*, 3v1 'tornar-se llis, aplanar-se, arrasar-se' (*LleuresC*); «les sobiranes coses *ugala* ab les jusanés --- la terra *egala* ab lo cel ---», Ant. Canals (*Scipió*, *NCL*, 33); «no est digne --- de possehir cosa alguna que sia de una tan alta --- senyora --- per quant lo teu estat --- no és sufficient per a descalçar-li lo tapí esquerre, ni est per *egualar-te* ab mi: sinó que yo --- he volgut consentir de *egualar-te* ab mi e de voler combatre ab tu», JoMartorell (*Ag.* I, 174); «sa terra mou / ab jou e rella, / ab sa tragella, exada, pala, / son camp *eguala*: / fa-hi cavallons / ---», JRoig (*Spill*, 14794); «religar los llibres --- engrut --- *ygualar*: demarginare, exaequare», *igualar* les dos puntes: *aequare* crespula, pedunculos, temprar la pluma per caplletrar ---», «*ygualar* lo paper: demarginare chartam», OPou (*ThPu.*, 176, 181, 182). *Iguala*. *Iguale*: *igualació*; *igualador*; *igualadura* (*igoladures* 'equivalències, coses comparables', ToAguiló, *Rond. d. Rond.*, cita a *ESBURBAT*); *igualmente*; *igualant*; *igualat*; *igualenc*.

En l'arag. d'Echo *igualar los dientes* es diu de l'anyell que es torna «borrego» (1966). És el que en català antic s'havia dit *eguar* o *eguar-se* (AEQUARE), derivat aquest de AEQUUS en lloc de ser-ho de AEQUALIS: «moltó prim, o de 4 dents, o fresch *aguat*, o mardà, o cabra, o boch coylut, o crestó o oveylla», doc. de Balaguer a. 1313 (*BABL* XII, 377), passatge on devem haver de pendre *fresc* com a usat adverbialment 'eguat de fresc, que ha posat recentment totes les dents'; cf. sobre aquests usos de AEQUARE el cast. ant. *egnado/iguado*, que documento en el DCEC, s. v. IGÜEDO (*DECH* III, 439b56-440a2). Altra variant fou *esgualar-se*, amb canvi de prefix *eg-* > *esg-*, i l'acc. 'repartir-se un pagament per parts iguals': «paguen --